

A hirtenbergi fegyverszállítási botrány visszhangja

Jelige: Caproni

TARTALOMJEGYZÉK

1.BEVEZETÉS.....	3
2. ELŐZMÉNYEK	4
3. A HIRTENBERGI FEGYVERSZÁLLÍTÁSI BOTRÁNY VISSZHANGJA.....	8
3.1. A BOTRÁNY KIROBBANÁSA	8
3.2. AZ ELSŐ ANGOL-FRANCIA JEGYZÉK	14
3.3. A MÁSODIK ANGOL-FRANCIA JEGYZÉK.....	20
3.4. AZ ÜGY ELINTÉZÉSE	26
4. ÖSSZEGZÉS.....	29
5. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM.....	34
6. MELLÉKLET.....	37

1.BEVEZETÉS

Dolgozatomban a sajtó és a diplomácia felől közelítettem meg a hirtenbergi fegyverszállítási botrány visszhangját.

A magyar szakirodalom keveset írt erről a fegyverbotrányról. Egy tanulmány van, amely ezt a botrányt vizsgálta meg,¹ azonban a legtöbb könyvben csak egy-két oldalban foglalják össze az esetet. BA-s szakdolgozatomban a szentgotthárdi fegyverszállítási botrány sajtóvisszhangjával foglalkoztam és ekkor találkoztam a „folytatásával”, a hirtenbergi fegyverafférral. Úgy gondoltam, hogy itt van a lehetőség egy kevésbé ismert téma kibontására.

A dolgozatom leginkább magyar forrásokra épült. Kutatásaim során a hirtenbergi üggyel kapcsolatos diplomáciai levelezéseket, jelentéseket és egyéb iratokat a Külügyminisztériumi Levéltárban vizsgáltam meg. A magyar sajtóvisszhang feltérképezésére a következő újságokat használtam fel: 8 órai újság, Az Est, Az Újság, Budapesti Hírlap, Friss Újság, Függetlenség, Kis Újság, Magyarország, Magyarság, Nemzet Szava, Nemzeti Újság, Népszava, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Pesti Napló és az Új Nemzedék. Határon túli magyar lapok közül két szlovenszkói újságot választottam ki, mégpedig a csehszlovákiai magyarság lapját, a Prágai Magyar Hírlapot és a kommunista pozsonyi Reggelt. Az osztrák lapok közül a szociáldemokrata Arbeiter Zeitungot használtam fel, ugyanis ez a periodika robbantotta ki a hirtenbergi fegyverbotrányt. Miután a magyar lapok leginkább külföldi híradásokra hivatkoztak, így fontosnak tartottam azt, hogy a Magyar Távirati Iroda jelentéseit is megvizsgáljam és a kisanatant cikkei után is itt kutassak.

A két világháború közötti időszakban kialakuló olasz-osztrák-magyar kapcsolatról széles szakirodalom áll rendelkezésre. Kerekes Lajos és Németh István művein keresztül ismerkedtem meg az osztrák bel- és külpolitikával. Az 1930-as évek olasz-magyar kapcsolatait pedig Réti György munkája alapján térképeztem fel.

A dolgozatom célja, hogy minél több sajtóvéleményt megjelenítsek és rávilágítsak arra, hogy milyen politikai tartalma és üzenete volt az egyes híradásoknak. Vajon a korabeli sajtó mennyire ismerte a diplomácia berkein belül zajló eseményeket és intrikákat? Miért sikerült mindösszesen két hónap alatt elsimítani a hirtenbergi ügyet? Azt is vizsgáltam, hogy a botrány miként hatott az olasz-osztrák-magyar viszonyra.

¹ Nándori Pál: *A hirtenbergi fegyverszállítás*. Hadtörténelmi Közlemények 15. évf. 1968: 4. sz. 636-655.

2. ELŐZMÉNYEK

1927. április 5-én olasz-magyar barátsági, békéltetői és választott bírósági szerződés kötött. Bethlen István miniszterelnök ekkor hozakodott elő Magyarország titkos fegyverkezésének tervével.² Tudomása volt arról, hogy az első világháborús osztrák-magyar fegyverek még Olaszországban voltak és kérte, hogy szállítsák azokat vissza Magyarországra. Mussolini elfogadta ezt a kérést és kijelentette, hogy a fegyvereket Olaszországban megjavítják és utána kezdik meg a szállításokat.³ Az első fegyverszállítás kudarcba fulladt, amelyet a szentgotthárdi fegyverbotrányként ismerhetünk.⁴

Bethlen István úgy gondolta, hogy Közép-Európában a növekvő szláv veszélyt csak Németország és Olaszország tudja ellensúlyozni, akik „természetes ellenfelei” a Szovjetuniónak. Ebből kifolyólag jogosnak vélte azt, hogy Mussolini a közép-európai térségben is befolyást akart szerezni.⁵ A kérdés csupán az, hogy Olaszország ténylegesen akkora erőt képviselt az olasz-magyar szerződés megkötésekor, mint amennyit Bethlen gondolt? Az 1920-as években Olaszország nemzetközi téren passzív volt és ezt csak a gazdasági válság oldotta fel.⁶

Az olasz-magyar barátsági szerződés aláírása és a Lord Rothermere-féle sajtókampány felerősítette a revíziós hangulatot Magyarországon. A legtöbb magyar lap (például Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap) melegen üdvözölte a mágnás cikkét, sőt a közvélemény már-már a közeli revíziót emlegette.⁷ A bethleni-éra idején csökkent a sajtó korlátozása, ám voltak tabutémák. A lapok nem közölhettek olyan cikkeket, amelyek sértették a kormányzó vagy az országgyűlés tekintélyét, illetve veszélyeztethették az ország külpolitikáját, külkapcsolatait és biztonságát. Magyarország revíziós külpolitikáját nem lehetett hátráltatni és a Magyarországgal szövetségben álló országok politizálását sem lehetett korlátlanul elítélni a cikkekben.⁸ A liberális (Az Újság, Est-lapok, Friss Újság, Pesti Hírlap, Pesti Napló), konzervatív (8 órai újság, Budapesti Hírlap), legitimista (Magyarság) és katolikus (Nemzeti

² A trianoni békeszerződés megtiltotta Magyarország fegyverkezését. A 118. cikk kimondta, hogy „Mindennemű fegyvernek, lőszernek és hadianyagnak behozatala Magyarországra kifejezetten tilos. Hasonlóképpen tilos bárminő fegyvernek, lőszernek és hadianyagnak külföld részére való gyártása és kivitele.” A 119. cikk továbbfolytatta: „Hasonlóképpen tilos páncéljárműveket, tankokat vagy hadicélokra felhasználható más hasonló gépeket Magyarországon gyártani vagy Magyarországra behozni.” (Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945*. Bp., 1983. 112-113.)

³ Karsai Elek (szerk.): *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945*. IV. Bp., 1967. 60-62.

⁴ Lásd részletesebben Zsiga Tibor: *A szentgotthárdi fegyverbotrány*. Szombathely, Pannon Műhely Kft., 1990.

⁵ Ormos Mária: *Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről (1927-1931)*. In: *Történelmi Szemle*, 1971/1-2. 141-142.

⁶ Kis Aladár: *Olaszország története (1748-1970)*. Bp., 1933. 172-173.

⁷ Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Bp., 2001. 175.

⁸ Romsics Ignác: *A Horthy-rendszer jellegéről. Elitizmus, tekintélyelv, konzervativizmus*. Online: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_horthy_rendszer_jellegerol_elitizmus_tekintelyelv_konzervativizmus/
Letöltve: 2012. december 31.

Újság, Új Nemzedék) lapok is arra törekedtek, hogy a revízió ügyét napirenden tartsák. A revíziós propaganda megerősödése mellett Bethlen István is egyre élesebben bírálta a trianoni békeszerződést: „Vagy irredenta-e az, ha mi a békerevíziót követeljük? Hiszen erre két jogcímünk is van. Az egyik maga a trianoni békeszerződés a benne foglalt népszövetségi paktum 19. szakasza, amely módot ad arra, hogy bármely állam felvesse egyik vagy másik szerződés revíziójának kérdését a Népszövetség előtt. A másik jogcím pedig a kísérőlevél, amellyel a békeszerződést átadták is amely elismeri, hogyha nemzeti szempontból a határok megállapításánál igazságtalanságokat követtek el, azok ki fognak korrigáltatni.”- mondta debreceni beszédében 1928. március 4-én.⁹

Mussolini és Bethlen 1928. április elején találkozott újra Milánóban. A magyar miniszterelnök közös cselekvési tervet javasolt azért, hogy biztonságosabbá tegyék a fegyverszállításokat. Bethlen szerint Ausztriában egy jobb oldali rezsim hatalomra jutását kellene elérni. Ha ezt nem lehet megoldani békés eszközökkel, akkor szükségesnek tartotta a szélsőjobboldali Heimwehr segítségét is igénybe venni. Bethlen István a magyar fegyverkezés olasz megsegítéséről is jegyzéket nyújtott át. A korábban már megígért osztrák-magyar fegyverek -100 ezer puská, 28 hegyi ágyú, 53 tábori ágyú, 82 tábori tarack és 39 nehéz tábori tarack – átadását kérte. Ennek végrehajtását az osztrák belpolitika jobbratolódáshoz kötötte, hiszen e nélkül kockázatos lenne a fegyverek szállítása, amit már a szentgotthárdi incidens is bizonyított. Pénzügyi segítséget is kért, összesen 300 millió pengőt, amelyet katonai fejlesztésekre fordítanának Magyarországon. Továbbá azt akarta még, hogy Olaszország a saját szükségletén felül gyártson 400 repülőgéppel többet, és amikor szükség lesz rá, akkor magyar területre átrepülnek. Mussolini a cselekvési tervet és a magyar fegyverkezés megsegítését elfogadta.¹⁰ A milánói tanácskozásból is kitűnt, hogy mind Magyarországnak és mind Olaszországnak szüksége volt Ausztriára.

Az osztrák belpolitikát a szociáldemokraták és keresztényszocialisták csatározásai határozták meg 1920-1934 között. SPÖ (Sozialdemokratische Partei Österreichs) és a CS (Christlichsoziale Partei) paramilitáris szervezeteket hoztak létre. Az SPÖ a Republikanischer Schutzbundot, míg a CS az 1918-1919-ben létrejött Heimwehr félkatonai szervezetet vette igénybe. A Heimwehr az első világháborúból hazatért katonákból és önvédelmi szövetségekből állt össze. Ideológiájuk összetett volt: konzervatív-monarchista, keresztényszocialista, német nemzeti és nacionalista. Az összes osztrák tartományban voltak

⁹ Beszámolóbeszéd Debrecenben. (1928.március 4). In: *Bethlen István gróf beszédei és írásai*. II. kötet. Bp., 1933. 208.

¹⁰ Ormos Mária: *Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről (1927-1931)*. i.m.143-144.

támogatóik és tagjaik. A szervezet célja német vagy olasz mintára egy erős központosított, akár diktatórikus politikai irányítás létrehozása Ausztriában. Emellett a szociáldemokraták működését próbálták ellehetetleníteni.¹¹

Külpolitika téren Ausztria nyitott Olaszország és Magyarország felé is. 1930. februárban olasz-osztrák barátsági szerződés született. 1930 júliusában Johannes Schober kancellár a budapesti látogatásánál ígéretet tett arra, hogy Ausztria területén engedélyezni fogja a fegyverszállításokat.¹² 1931. januárban Bethlen viszonzta ezt a látogatást és aláírták a még Budapesten előkészített barátsági szerződést.

Miután Bethlen távozott a miniszterelnöki pozícióból, a Károlyi-kormány szakított az addigi külpolitikai irányvonallal és Franciaország felé kezdett orientálódni. Ezt Gömbös Gyula változtatta meg és visszatért a bethleni koncepcióhoz. Azonban több szempontból is el akart határolódni a bethleni politikától. „Én nem fogok dolgozni sem Bethlen, sem Károlyi Gyula költségvetése szerint: saját sajtópolitikát akarok inaugúrálni a saját költségvetésem szerint”- mondta Gömbös Gyula Antal István sajtófőnöknek.¹³ A magyar miniszterelnök hatalomra kerülésekor arra törekedett, hogy a Bethlen ellenőrzése alatt álló újságokat (8 órai újság, Budapesti Hírlap) minél jobban háttérbe szorítsa. A Budapesti Hírlap szerkesztői végrehajtották a miniszterelnök utasításait, de az újság összeállításával és a cikkek címeivel éreztették, hogy csak addig követik Gömbös rendelkezéseit, amíg „gazdájuk”- Bethlen István-vissza nem tér.¹⁴ A Gömbös-kormány igyekezett létrehozni kormánylapokat is. Ebből született meg a jobboldali Függetlenség című lap. Fajvédőt nézeteket hirdetett, tovább az olasz és a német orientációt hirdette.¹⁵

Gömbös külpolitikai ideálja a Berlin-Róma-Budapest tengely volt. Azonban Olaszország és Németország külpolitikai aspirációik sok esetben eltérőek voltak, illetve Magyarország igényeivel is keresztezték egymást. A németek az osztrákok és csehszlovákok felé, míg az olaszok Románia és Jugoszlávia iránt érdeklődtek a leginkább. Gömbös szerint „a magyar revízió nélkül megszülethet a tengely, de a tengely nélkül a magyar revízió elképzelhetetlen.”¹⁶ Így elsőként a szövetséget kellett létrehoznia, tehát Olaszország és Németország között akarta erősíteni a kapcsolatot.

¹¹ Németh István: *Az első Osztrák Köztársaság (1918-1938)*. In: *Ausztria a 20. században* (Németh István, Fiziker Róbert szerk.). Bp., 2011. 134-135.

¹² Romsics Ignác: *Bethlen István*. Bp., Osiris, 1999. 274.

¹³ Antal István: *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932-1936*. Bp., 2004. 129.

¹⁴ Buzás Sándor: *Kormányzat és sajtó. Első századok*. 5. évf. 2006: 1. sz. 72-73.

¹⁵ Vitéz Ferenc: *A szabadságon innen és túl*. Debrecen, 2007. 117.

¹⁶ Zeidler Miklós: *Gömbös Gyula*. In: *Trianon és a magyar politikai gondolkodás*. Bp., 1998. 74-75.

Gömbös Gyula 1932. november 10-11-én látogatott Rómába. Mussolini jelezte, hogy a korábban megígért 300 millió pengős pénzügyi segély folyósítását is nemsokára meg fogják kezdeni. Ezen felül az olasz elnök azt is garantálta, hogy a genfi leszerelési konferencián is támogatni fogják a magyar fegyverkezési egyenjogúság elfogadását.¹⁷ A titkos fegyverszállításokról is szó esett. Mussolini az olasz katonai vezetőkre bízta a kivitelezés módját és óvatosságra intette őket, nehogy az ügyből nemzetközi botrány kerekedjen. Gömbös Gyula Rómából hazatérve levelet intézett az osztrák kancellárhoz, melyben arról biztosította, hogy Mussolini elégedett a Heimwehrrel fenntartott kapcsolatával és ezt az együttműködést szívesen támogatják a bécsi olasz követ és a magyar miniszterelnök bevonásával.¹⁸

1933. január első napjaiban 50 rakomány vagon érkezett Hirtenbergbe. Pontos mennyiséget nem lehet mondani, azonban egybevágó jelentések alapján megközelítőleg 100 ezer puska, 200 géppuska és 32 repülőgépmotor érkezett. A magyar vezérkar Caproni CA 101. és 111.típusú repülőgépeket vásárolt meg. Csak a repülőgépmotorok érkeztek meg a szállítmánnyal. A „Repülőgépek rejtése” című tervezetből megtudhatjuk, hogy először összeszerelték a gépeket, majd elrejtették Magyarországon, távol a határtól.¹⁹ Miután a bresciai munkások jelentették az osztrák szociáldemokratáknak a fegyverszállítást, a botrány azonnal kirobbant, ugyanis az Arbeiter Zeitung címlapon közölte a felfedezést.

¹⁷ Réti György: *Budapest- Róma Berlin árnyékában*. Bp., 1988. 21-22.

¹⁸ Kerekes Lajos: *Az első Osztrák Köztársaság alkonya*. Bp., 1973. 124-126.

¹⁹ Nándori Pál: *A hirtenbergi fegyverszállítás*. i.m. 643.

3. A HIRTENBERGI FEGYVERSZÁLLÍTÁSI BOTRÁNY VISSZHANGJA

3.1. A BOTRÁNY KIROBBANÁSA

„Magyarország a béke szolgálatában akarja a külpolitikai törekvéseit érvényesíteni...” – Gömbös Gyula így nyilatkozott az 1933-as év újévi köszöntőjében.²⁰ Ezt a kijelentést erőteljesen megcáfolták azok a fegyverrakományok, amelyek január első napjaiban érkeztek Ausztriába azért, hogy tovább szállíthassák Magyarországra. Természetesen titokban történt ez, így a magasztos nyilatkozat akár hihető is lehetett volna. Ám a kisanant gyanakodott, sőt, gyanúsított is. Legelőször 1933. január 4-én a Kis Újság tudósított arról, hogy a párizsi jugoszláv követ Magyarország fegyverkezésére panaszkodott és kilátásba helyezett egy tavaszi háborút is. A diplomatának tudomása volt arról, hogy Olaszország tankokat és bombavető repülőgépeket szállított a magyaroknak.²¹

A párizsi jugoszláv követ nyilatkozatát igazolta az, hogy 1933. január 8-án az osztrák szociáldemokrata Arbeiter Zeitung címlapon közölte: „Olasz fegyverek Magyarországnak Ausztrián keresztül!” A hirtenbergi gyárba fegyverek érkeztek, melyet Giuseppe Cortese indított útnak Veronából. A hadianyagokat Hirtenbergben átrakták az autókra és tovább szállították Magyarországra. Korábban, 1932. december 31-ére is már 10 vagonnyi azonos fegyvernemű és eredetű fegyver érkezett.²²

1933. január 08-án Bessenyei-Bakach György, bécsi követségi tanácsos levelet küldött a magyar kormánynak, melyben arról tájékoztatott, hogy a bécsi olasz követtel és az osztrák külüggyel abban állapodtak meg, hogy a hirtenbergi ügyben egységes álláspontot fognak képviselni a közvélemény felé.²³

A Bécsi Távirati Iroda közölte a kormány hivatalos állásfoglalását. Az olasz tulajdonban lévő osztrák fegyvereket reparálási feladatok elvégzése miatt küldték a steyr-i gyárba. A hirtenbergi üzemben csak átmenetileg raktározták el a szállítmányt. A javításai munkálatok befejezése után a rakományokat azonnal vissza akarták szállítani Olaszországba. A kommuniké hangsúlyozta, hogy a fegyverek egy része sem került át Magyarországra. A gyár csakis a munkanélküliség enyhítése miatt fogadta el a reparálási megbízást.²⁴

²⁰ A kormány jövő évi programja: megindítani a gazdasági vérkeringést. Budapesti Hírlap, 1933. január 1. 3.

²¹ Szerb rágalmak Magyarország és Olaszország ellen. Kis Újság, 1933. január 4. címlap.

²² Italienische waffen für Ungarn gehen über Österreich! Arbeiter Zeitung, 1933. január 8. címlap

²³ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) Külügyminisztérium. Politikai osztály reservált iratai (a továbbiakban K64) 57.cs.41.t.3. Számjeltelefonsürgöny. (Továbbiakban: Szjlts.) Bessenyei követ jelentése. 1933. január 8.

²⁴ MOL K64 57. cs.41.t.9. Számjeltávirat (továbbiakban szjlt.) Bessenyei követ jelentése. 1933. január 10.

1933. január 9-én az Arbeiter Zeitung több szempontból is megcáfolta a bécsi kormány hivatalos állásfoglalását. Az újság kiemelte, hogy a hirtenbergi lőszergyár mindenekelőtt egy üzem, ami a muníció termelésével foglalkozik és nem fegyverek és főként nem géppuskák átdolgozására hozták létre, tehát nem lehet itt ezeket megjavítani. Nyomatékosították azt is, hogy amit felfedeztek Hirtenbergben, az egy tipikus fegyvercsempészség, amelyről Dollfuss-ék is tudtak. Emiatt az osztrák szociáldemokraták felelősségre akarják vonni a kormányt.²⁵

1933. január 10-én Dollfuss beleegyezésével újra megindították a fegyverszállításokat Magyarország felé. Sem a bécsi külügy, sem a Bécsben tartózkodó olasz hivatalnokok nem örültek az akciónak, hiszen a kisantant árgus szemekkel figyelte az Ausztria és Magyarország közötti mozgásokat.²⁶ A félelem beigazolódott: A fegyverszállítást nem sikerült titokban végrehajtani és a hirtenbergi ügy újra a középpontba került.

Várható volt, hogy a szociáldemokraták szóba fogják hozni a hirtenbergi affért az osztrák parlamentben. Mielőtt megkezdődtek volna az ülések, azelőtt a kancellár egyeztetett álláspontjáról Mussolinival a bécsi római követen keresztül. Engelbert Dollfuss azt a felfogást képviselte, hogy a saint-germaini békeszerződés nem tiltotta meg a győztes hatalmak számára a fegyverjavítási munkálatok elvégzését Ausztria területén, illetve mivel a fegyverek Olaszországból származnak, így elsősorban ehhez a kormányhoz kell eljuttatni a fennálló panaszokat.²⁷

1933. január 11-én Bessenyei követ elégedetten írt arról, hogy az osztrák ülésen sikerült a szociáldemokraták támadásait kivédeni, továbbá Magyarország szerepét egyik beszédben sem forszírozták. Giacinto Auriti bécsi olasz követ is értesített Mussolinit az osztrák parlament üléséről. Véleménye szerint a szociáldemokraták a veronai informátoruk révén jól ismerik az ügyet, azonban az ülésen vereséget szenvedtek Dollfuss-szal szemben.²⁸

A magyar újságok 1933. január 10-én és 11-én tudósítottak a hirtenbergi esetről. A sajtó a BTI közleményét, az Arbeiter Zeitung január 9-ei tudósítását és az osztrák kormányülést osztotta meg az olvasóival. Meg kell jegyezni még, hogy ekkor kevés magyar lap foglalkozott a hirtenbergi ügygel.

A pozsonyi Reggel és a Népszava is az Arbeiter Zeitung híradásait közölte. A csehszlovák magyar lap kiemelte, hogy az osztrák kormány szerepe az afférban kényes

²⁵ Die Regierung hat von der Waffenschiebung gewußt. Arbeiter Zeitung, 1933. január 9. címlap

²⁶ MOL K64-1933-57.cs.41 t.12. szjlts. Bessenyei követ jelentése. 1933. január 10.

²⁷ Auriti bécsi követ távirata Mussolini kormányfőnek és külügyminiszternek. Bécs, 1933. január 9. In: Réti György: *A Palazzo Chigi és Magyarország*. Bp., 2003. 58.oldal. 44.dokumentum.

²⁸ Auriti bécsi követ távirata Mussolini kormányfőnek és külügyminiszternek. Bécs, 1933. január 11. In: Réti György. i.m. 59.old. 46.dok.

témának számított. Ausztria ekkoriban tárgyalta az angol-francia pénzügyi kölcsönről²⁹ és a botrány jelentősen rontotta az osztrákok esélyeit. Részletesen beszámolt arról, hogy Hirtenberg már az első világháború óta a fegyvercsempészet fellelváraként funkcionált. A város „földesura” Friedrich Mandl rettegésben tartotta a lakosságot és ezért nem történt bejelentés a titkos fegyverkezési akciókról az elmúlt években. Sőt mi több, maga az alpolgármester, Frankschütz is tudomással bírt ezekről az ügyletekről. A lap leírta, hogyan is történt 1933 szilveszter éjszakáján a fegyverek elraktározása. Miután a titokzatos ládákat a gyár területén lepakolták, azután a gyár autóira tették azokat, s tovább szállították egyenest Magyarországra.³⁰ A „Reggel” már-már olyan benyomást kelthetett az olvasóban, mintha az újság személyesen a helyszínen lett volna szilveszter éjjelén, és lesből figyelték volna az eseményeket. Vélhetően információinak hitelességét akarta alátámasztani a cikk hangulatával.

A Magyarság, Az Újság és a Pesti Napló 1933. január 11-én tudósítottak először a hirtenbergi fegyverszállításról. A lapok leírták, hogy 11:10 arányban leszavazták a bizalmatlansági indítványt az osztrák ülésen és a szociáldemokratáknak nem sikerült megbuktatni a Dollfuss-kormányt. A Pesti Napló a beadvány sikertelenségét hangsúlyozta, csak az alcímbe szerepelt a fegyveraffér kifejezés.³¹ A kor osztrák politikai viszonyait ismervén nem volt meglepő az, hogy bizalmatlansági indítványt nyújtottak be a kancellár ellen, ugyanis ez már számtalanszor megtörtént. A Pesti Napló vélhetően a valódi problémát próbálta elfedni egy általános osztrák belpolitikai üggyel. Ezen felül mind a három újság leírta az osztrák kormány által kiadott hivatalos kommunikét is. A Prágai Magyar Hírlap is közölte a bécsi kormány hivatalos álláspontját. A határon túli újság kijelentette, hogy az osztrák szociáldemokrata Arbeiter Zeitung írásai mindig a magyarellenességet árasztották magukból és ez a lap „röpítette világgá” a fegyverszállítás hírére.³²

A cseh és a francia lapok élesen támadták Ausztriát a hirtenbergi ügy miatt. A Prágai Magyar Hírlap az agrárius Večer híradását közölte. A cseh lap tagadta a Magyarság azon állítását, miszerint Csehszlovákia a propaganda hadjáratára óriási összegeket áldoz fel, illetve olyan területeket vettek el Magyarországtól, amelyeket jogosan nem is érdekelték meg, csak

²⁹ A gazdasági válság súlyosan érintette Ausztriát is. A nemzetközi politika is foglalkozott az osztrák pénzügyi problémákkal, ugyanis Németország közös vámuniót ajánlott fel Ausztria számára. Ennek megelőzésének érdekében a Népszövetség a lausanne-i kölcsön keretén belül 300 millió schillinget szavazott meg Ausztria megsegítésére.

³⁰ Olaszország negyven vagón fegyvert csempészett Ausztrián keresztül Magyarországra. Reggel (Pozsony), 1933. január 10. címlap.

³¹ 11:10 arányban majdnem leszavazták az osztrák kormányt a nemzeti tanács főbizottságában. Pesti Napló, 1933. január 11. 4.

³² A prágai lapok szenzációi az állítólagos olasz-magyar fegyverszállításról. Prágai Magyar Hírlap (továbbiakban PHM), 1933. január 11. 2.

is annak köszönhetik a sikereiket, hogy megvezetik a nagyhatalmokat.³³ A Večer durván reagált Preszly Elemér szavaira is. A Pest megyei főispán kijelentette, hogy a magyar nők még sokat tehetnek a revízió érdekében, tehát arra utalt, hogy a francia és a kisantant erkölcstelen politikusainál az „alsószoknya-diplomácia” eredményes is lehet. A Večer határozottan elutasította ezt, és úgy vélte, hogy ott, ahol a külföldi pénzek hamisítása és a más államok alatti védnökség a meghatározó,³⁴ ott az alsószoknya-diplomácia tényleg nem számít erkölcstelenségnek.³⁵ A Prágai Magyar Hírlap értetlenkedve állt a cseh és francia lapok viselkedése előtt. Az újság úgy vélte, hogyha Olaszország és Gömbös Gyula is határozottan cáfolta azt, hogy közük lenne a hirtenbergi ügyszökhöz, akkor miért kell még mindig a magyarellenes kampányt folytatniuk az újságoknak. „Fantasztikus kombinációknak” minősítette a híreszteléseket. A híreket kreálók hitelességét is megkérdőjelezte: „Igazán gratulálhatunk annak az újságírói leleményességnek, amellyel ezek az „egészen beavatott körökből” származó értesülések megíródnak. Detektívregényírói fantáziával készülnek ezek a tudósítások.”³⁶

A kisantant hitetlenkedve fogadta az osztrák kormány magyarázatait, illetve a magyar határt átlépő szállítmányok is nyugtalanították. 1933. január 18-án kiderült, hogy Franciaország a támogatásáról biztosította a kisantantot a hirtenbergi ügyben. Bessenyei követ kérte, hogy a magyar külügyi hivatal értesítse erről az olasz kormányt és kérjék azt, hogy minden francia-kisantant fellépést hiúsítson meg.³⁷

1933. január 19-én Hugo Vicomte de Montbas, a bécsi francia követ megjelent Dollfussnál. A diplomata az osztrák kancellár előtt elmondta, hogy az olasz fegyverek megrendelőjével kapcsolatos eredeti feltevésük - miszerint a Heimwehrnek szánták a fegyvereket-megváltozott, ugyanis a francia kormány most már meg van győződve arról, hogy Magyarország rendelte meg a rakományokat. Az osztrák kancellár több alkalommal is kifejtette, hogy a saint-germaini béke nem tiltotta az Ausztrián keresztüli szállításokat, illetve a reparálást sem, továbbá nem tud arról, hogy Magyarországnak szánták-e a szállítmányt. A francia követ nem értette azt, hogy miért vannak olyan fegyverek tárolva Hirtenbergben, amelyeket a gyár a felszereltségéből adódóan nem tud megjavítani. A kancellár úgy gondolta, hogy ha megengedi Csehszlovákiának azt, hogy Ausztria területén szállítson hadianyagokat

³³ A cseh fegyverkezés fenntartását kívánták a prágai költségvetési bizottságban. Magyarország, 1933. január 14.3.

³⁴ Minden bizonnyal a frankhamisítási perre és az olasz-magyar szerződésre utalhatott.

³⁵ Csehszlovák-francia diplomáciai lépés Bécsben a fegyverszállítások ügyében. PMH, 1933. január 14. 3.

³⁶ A blöff sajtó pusztító munkája. PMH, 1933. január 14. címlap

³⁷ MOL K64 57.cs. 41.t. 28. res.11.szjlt. Khuen levele Bécsnek és Rómának. 1933. január 18.

Jugoszláviának,³⁸ akkor ugyanúgy nem tilthatja meg ezt más államoknak sem. Montbas szerint Ausztriának semmilyen féle szállításokat nem kellene engedélyeznie. Dollfuss cinikusan megjegyezte, hogy nem jutott el még odáig, hogy más államok felett csendőrködjön.³⁹ Ha mégsem elégedett a válaszokkal, akkor forduljanak Olaszországhoz. A francia követ kijelentette, „hogy magasabb politikai okokból a francia kormány nem akarja ügyet Rómában szóvá tenni.”⁴⁰

Az „ellentábor” próbálta a résztvevő feleket is egymás ellen fordítani. A budapesti francia követ, De Vienne a külügyminiszteri-helyettessel folytatott beszélgetéskor arról érdeklődött, hogy igaz-e azaz állítás, miszerint Dollfuss elismerte Pierre Cot francia külügyi titkárnak azt, hogy 47 vagonnyi fegyver került át Magyarországra. Természetesen Khuen-Héderváry Sándor gróf elutasította ezt a vádat. Ekkor jegyezte meg a francia követ, hogy véleménye szerint Dollfuss a magyar kormányra akarja terelni a gyanút.⁴¹ A bizonytalanságot tetőzte az is, hogy 1933. január 19-21. között a sajtó a francia külügyminisztériumban elhangzott Pierre Cot beszédétől volt hangos. A francia külügyi titkár elmondta, hogy a bécsi követ táviratban értesítette arról, hogy milyen megbeszéléseket folytatott Dollfuss-szal. Eszerint az osztrák kancellár bevallotta azt, hogy 47 vagonnyi fegyver átlépte Ausztria határát és egy másik országnak kellett tovább küldeni. Ausztria ezzel megsértette a saint-germaini békeszerződést. A „Magyarország” viszont ennek ellenkezőjét állította. A lap szerint Pierre Cot épp hangsúlyozta, hogy Ausztria meg akarta akadályozni a fegyverszállítást, így ez az ország nem vonható felelősségre.⁴² Az Est, a Népszava és a pozsonyi Reggel Jean Longuet baloldali politikus, a Le Populaire francia lap szerkesztőjének magánúton megszerzett információit is közölte. Longuet kijelentette, hogy 65 ezer puska és 200 db gépfegyver érkezett Hirtenbergbe. Miután a francia kormány megszavazta az osztrák kölcsönt, így kötelessége Ausztria felett őrködni Franciaországnak.⁴³

Olaszország és Magyarország is elbizonytalanodott, Dollfuss indiszkréciója felért volna egy politikai öngyilkossággal is. Az érintett kormányok több diplomáciai levelet is küldtek egymásnak, melyekben Dollfuss válaszádsairól érdeklődtek a saját követeiktől. Természetesen az osztrák kancellár tagadta a vádakát, ezzel szemben Gömbös Gyula

³⁸ Több olyan diplomáciai iratot is találtam, amelyben az olasz, magyar és az osztrák kormányok a csehszlovák-jugoszláv fegyverszállításokról szóló megfigyelésekről jelentéseket küldtek egymásnak. Lásd: MOL K64 57.cs.41.t.68. res.1/27. 1933. január 26.

³⁹ MOL K64 57.cs.41.t.42. res. Apor Gábor, a külügyminisztérium politikai osztály vezetőjének jelentése a bécsi magyar követ és Dollfuss beszélgetéséről. 1933. január 22.

⁴⁰ MOL K64 57.cs.41.t. 16. szjlt. A bécsi olasz követ jelentése Budapestnek és Rómának. 1933. január 20.

⁴¹ MOL K64 57.cs.41.t. Napi jelentés. 1933. január 21.

⁴² Az ausztriai fegyverszállítások a francia kamara külügyi bizottsága előtt. Magyarország, 1933. január 20. 8.

⁴³ A francia kamarában interpelláltak a hirtenbergi fegyvercsempészs ügyében. Népszava, 1933. január 20. 6.

másképpen nyilatkozott: „Dollfuss eleinte jól viselte magát, de aztán megváltozott. Elfogtuk egy táviratát, amelyben bizalmasan megírja Clauzel francia követnek, hogy a fegyverek egy részét már elküldték Magyarországra.”⁴⁴ Azonban Dollfuss indiszkréciója körüli aggodalmak nem rendítették meg az olasz-osztrák-magyar kapcsolatokat és továbbra is együttműködtek.

1933. január 23-án Pompeo Aloisi báró, az olasz Külügyminisztérium genfi delegátusa arról tájékoztatta a Palazzo Chigit, hogy a francia és a kisantant követek megegyeztek abban, hogy a genfi leszerelési konferencián nem fogják szóba hozni a hirtenbergi ügyet, hanem csak a Népszövetségi Tanácsnál.⁴⁵ Később az Arbeiter Zeitung szerint a kisantant letett arról, hogy a Népszövetség előtt hozza fel az affért, mivel az olasz és a német diplomataék úgylis elleneznék ezt, így más módszerhez fognak folyamodni. Bécsben és Budapesten fognak diplomáciai lépéseket tenni.⁴⁶

⁴⁴ Colonna budapesti követ távirata Mussolini kormányfőnek és külügyminiszternek. 1933. január 31. In: Réti György: i.m. 64.old. 59.dok.

⁴⁵ MOL K64 57.cs. 41.t.45.res. 49.szjlt. Hóry András, olasz magyar követ jelentése. 1933. január 23.

⁴⁶ Der Hirtenberger Waffenscandal für den Völkerbund. Arbeiter Zeitung, 1933. január 25. címlap

3.2. AZ ELSŐ ANGOL-FRANCIA JEGYZÉK

1933. január 26-án Nelky Jenő bécsi követségi tanácsos arról értesítette a budapesti kormányt, hogy a kisantant nem tárgyalta a hirtenbergi ügyet a Népszövetségi Tanács ülésén, köszönhetően Aloisi báró és Rudolf Nadolny, német genfi delegátus közbelépésének.

47

Anglia a hirtenbergi ügy kezdetén tartózkodó álláspontot képviselt. Ezzel szemben 1933. január 26-án Khuen arról értesítette a bécsi és az olasz magyar követséget, hogy Anglia a budapesti, az osztrák és a római kormányoktól felvilágosítást akar kérni a fegyverafférral kapcsolatban. Augusto Biancheri Chiappori, genfi olasz diplomata szerint Anglia nem akarta azt, hogy a Népszövetségi Tanács ülészakaszán a kisantant szóba hozza az affért, és inkább további vizsgálatokat rendelt el.⁴⁸ Dollfuss úgy döntött, hogy elodázó válaszokat fog adni a követek kérdéseire és így legalább időt nyer a három kormány arra, hogy egységes álláspontokat dolgozzanak ki.⁴⁹

1933. január 26-án Asciano Colonna budapesti olasz követ személyesen adta át kormányának hivatalos állásfoglalását Khuennek: „A fegyverek magánfél küldeményei Ausztriába. Ausztriának joga volt reparatura céljából átvenni. Ha ezek avatatlan kezekbe kerültek, az csak visszaélés lehet. Az olasz és a magyar kormánynak ehhez semmi köze nincsen.”⁵⁰ Mussolini mindenféleképpen el akarta kerülni az angol-francia beavatkozást. 1933. január 27-én a Giornale d'Italiában egy közleményt adtak ki, mely szerint a híresztelésekkel ellentétben január 26-án angol-francia demars nem történt az olasz külügyi államtitkárnál. Továbbá Mussolini kormányának nincs köze a hirtenbergi fegyverszállításhoz. Gino Buti, az olasz Külügyminisztérium politikai főigazgatója úgy gondolta, hogy ezzel a félhivatalos közleménnyel elhárították azt, hogy Anglia és Franciaország diplomáciai lépéseket tegyen Rómában.⁵¹ A magyar kormány is biztosította diszkréciójáról Mussolinit. Ha a francia és az angol követ tájékoztatást fog kérni a hirtenbergi fegyverszállítmányról, akkor Gömbös Gyula annyit fog reagálni, hogy semmilyen tudomása nem volt erről az akcióról.⁵² Ezzel a magyar miniszterelnök tartotta magát az olasz kormány hivatalos közleményéhez.

1933. január 28-án az angol és francia diplomaták személyesen tárgyaltak Khuennel. De Vienne azzal kezdte, hogy a hirtenbergi ügy igen rossz időben került elő, ugyanis a politikai légkör elég feszült a leszerelési konferencia miatt. Meglátása szerint a kisantant a

⁴⁷ MOL K64 57.cs.41.t.45.res.23. szjlt. Khuen jelentése a Palazzo Chiginek. 1933. január 23.

⁴⁸ MOL K64 57.cs.41.t.63.res.24. és 19.szjlt. Khuen jelentése a bécsi és római külügynek. 1933. január 26.

⁴⁹ MOL K64 57.cs.41.t.66.res. 38. szjlt. Nelky követ jelentése. 1933. január 27.

⁵⁰ MOL K64 57.cs.41.t.69.res. Napi jelentés. 1933. január 26.

⁵¹ MOL K64 57.cs.41.t.70.res. 28. szjlt. Hóry jelentése. 1933. január 27.

⁵² MOL K64 57.cs.41.t.70. res. Apor jelentése. 1933. január 27.

„legizgatottabb” a fegyverszállítási botrány végett, s közülük is leginkább Beneš külügyminiszter. Khuen szerint a csehszlovák politikust rettentően zavarta a genfi leszerelési konferencián elfogadott német fegyverkezési egyenjogúság és lefegyverkezés elve,⁵³ és a hirtenbergi ügy felfújásával akarta ezt megzavarni. Ezután rátértek az eredeti tárgyra. A francia követ hét kérdésből álló questionnaire-t adott át.

„1. Igaz-e, hogy nemzetközi fegyverszállítmány érkezett magyar területre, akár Ausztriába irányuló, akár onnan érkező, a magyar kormány engedélyével vagy tudtával? Ezen esetben:

2. Mennyi a szállított fegyverek száma és részletes felsorolását kérte.

3. Honnan származik a szállítmány?

4. Mi a feladó és a címzett neve?

5. Milyen úton érkezett a szállítmány és mennyit fizettek érte?

6. A magyar kormány tudomása szerint ezeknek a fegyvereknek reparáción kellett átesniük, vagy történt-e átalakítás Hirtenbergben vagy Steyrben? Ez az átalakítás az osztrák üzemekben, hogyan egyeztethető össze azzal, hogy a magyar kormány egyetlen üzeme van feljogosítva hadianyag megmunkálásával?”

7. Hol vannak a fegyverek?”⁵⁴

Khuen elmondta, hogy különböző információforrásokból már értesült a követek szándékairól és kérdéseiről, így már korábban kérte az instrukciókat a miniszterelnöktől, aki egyben a hadügyminiszter is. Ennek alapján azt válaszolta, hogy Magyarországra semmiféle fegyverszállítmány nem érkezett és nincs közvetlen tudomása az ausztriai akcióról sem. De Vienne elfogadta ezt a választ, mivel ha nincs közvetlen információ, akkor a többi kérdésre felesleges válaszolni.⁵⁵

A francia követ után az angol diplomata következett. Lord Chilston szintén elmondta, hogy a botrány nagy rossz időpontban robbant ki, mert épp a kezdeti fázisában van a genfi protokollban elfogadott egyenjogúság elve és már ilyen problémákkal kell szembenézni. Ezután átnyújtott egy Aide-Memioire-t, mely szintén 7 kérdést tartalmazott. Az utolsó kérdésben tért el a francia változattól: „Hogy ha állítólag ezek vagy más fegyverek

⁵³ A magyar külügyminiszter-helyettes a „Gleichberechtigung” és az „Accord des Cinq” kifejezéseket használta. Ezekkel utalt arra, hogy 1932. december 11-én Genfben abban egyezett meg 5 nagyhatalom (Olaszország, Anglia, Franciaország, Egyesült Államok, Németország), hogy engedélyezik Németország számára a fegyverkezési egyenjogúságot. Emellett a fegyverkezések csökkentését és korlátozását akarták elérni. Csehszlovákia egyértelműen veszélyeztetve érezhette magát.

⁵⁴ MOL K64 57.cs.41.t.72.res. A jegyzék francia változata. 1933.január 28.

⁵⁵ Khuen nem mondott igazat a követeknek. 1933. január végén Gömbös Gyula arról biztosította Colonna, budapesti olasz követet, hogy „Tizenhatezer fegyver már itt van biztonságban, a többi ideérkezik, mihelyt lehetséges lesz.” Colonna budapesti követ távirata Mussolini kormányfőnek és külügyminiszternek. 1933. január 31. In: Réti György: i.m. 59. dok.65.old.

Magyarországon vannak, akkor a magyar kormány hogyan tudja összeegyeztetni a trianoni békeszerződéssel?”⁵⁶

Az angolok inkább a szerződészegésre hívták fel a figyelmet, míg a franciákat leginkább a fegyverek holléte érdekelte. Természetesen Khuen ugyanazt válaszolta, mint a francia követnek, és Lord Chilston is elfogadta. A diplomaták a bécsi külügyminisztériumban is megjelentek és Dollfuss-szal tárgyaltak. Az osztrák kancellár válaszára helyett azt kérte, hogy adjanak neki időt arra, hogy a kérdéseket áttanulmányozza.⁵⁷

1933. január 29-én a magyar lapok a bécsi és budapesti látogatással kapcsolatban a BTI és a Magyar Távirati Iroda kommunikációját közölték. Az MTI elmondta, hogy a bécsi angol és francia követek felkeresték Khuent és kérdéseket tettek fel a hirtenbergi ügyről. A külügyminiszter állandó helyettesének válaszát pontosan rögzítették.⁵⁸ A BTI szerint Sir Eric Phipps és Montbas Vicomte is felkereste Dollfust és a korábbi felvilágosításával kapcsolatban tettek fel még kiegészítő kérdéseket.⁵⁹

Olaszország hiába próbálta megakadályozni a diplomáciai lépést Rómában, 1933. január 29-én Graham római angol követ ugyanazokat a kérdéseket elküldte az olasz külügynek is, mint amit a diplomata társai is feltettek Khuennek. 1933. január 30-án került sor Fulvio Suvich, külügyi államtitkár-helyettes és Graham találkozójára. Az angol diplomata elmondta, hogy kénytelenek voltak Olaszországot is megkérdezni a hirtenbergi ügyben, de csak tájékozódni akartak és nem gyanúsítani. Suvich leszögezte, hogy a fegyverszállítás magánjellegű akció volt és arról sem tudtak, hogy javítás miatt szállították Ausztriába. Véleménye szerint ahelyett, hogy a nagyhatalmak a hirtenbergi esettel foglalkoznak, inkább a csehszlovák-jugoszláv fegyverszállításokról kellene beszélniük. Graham felhívta a figyelmet arra, hogy Ausztria nem rendelkezhet olyan gyárakkal, amelyek fegyverjavításokkal foglalkoznak. Ezen felül tudomása volt arról, hogy nemcsak gépfegyvereket, hanem repülőgépeket is szállítottak. Suvich továbbra is hangsúlyozta, hogy az olasz kormánynak csak magánjellegű fegyverszállításról van tudomása, ennél többet nem tud elmondani. A francia olasz követ, Henry de Jouvenel is tanácskozott Suvichhal, ám nem volt nagy jelentőségű beszélgetés.⁶⁰

Az Est részletesen leírta azon elképzelését, hogy a diplomaták az olasz kormánynál miért is tettek közös lépést. Franciaország eleve nem akarta ezzel az üggyel zaklatni

⁵⁶ MOL K64-57.cs.41.t.72.res. A jegyzék angol változata. 1933. január 28.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ MOL K428-f) sorozat, Magyar Távirati Iroda (továbbiakban MTI) Lapszemle. 1933. január 30. 3-4.

⁵⁹ MOL K428-a) sorozat MTI Hírkiadás (belpolitika, külpolitika). 1933. január 28. 36.

⁶⁰ MOL K64 57.cs.41.t.75 res.31. szjlt. Hóry jelentése Graham követ látogatásáról. 1933. január 30.

Olaszországot, mivel Henry de Jouvenel kinevezése két nappal korábban történt és a nyugodt légkört nem akarták megbolygatni. Ráadásul a párizsi olasz követ azt jelentette, hogy a hirtenbergi fegyverek használhatatlan állapotban voltak, illetve Olaszország nem fog hozzájárulni a Népszövetség előtti tárgyaláshoz. Miután a Népszövetség határozataihoz egyhangú döntés szükséges, így a kisantant ejtette ezt a tervet és végül a közös demars mellett döntöttek. Angol és francia körökben is reménykedtek az ügy gyors elintézésében.⁶¹

1933. február 1-én írtak a lapok a római tárgyalásokról. Túlnyomó többségben Suvich kijelentését közölték, miszerint a hirtenbergi fegyverbotrányról megjelent külföldi híresztelések célzatosak.⁶² Az olasz külügyi államtitkár nem értette, hogyan lehet „ilyen csekélységgel alkalmatlankodni” az olasz kormánytól.⁶³

1933. február 3-án Nelky követ elküldte az angol-francia követek által feltett kérdéseket és az arra adott osztrák válaszokat is. Szinte ugyanazok a kérdések hangoztak el, mint Khuennél egy kivételével: Magyarországnak szánták-e a szállítmányt, illetve hol vannak most a fegyverek. A bécsi kormány mindegyik kérdésre részletesen válaszolt. A szállítások a vámhatóságok beleegyezésével történtek, az osztrák kormánynak nem volt erről tudomása. A szállítmány kb. 50 ezer fegyvert és 200 automata fegyvert tartalmazott, amelyeket még az olaszok szereztek az osztrák-magyar hadseregtől az I. világháború idején. A feladó bresciai Giuseppe Cortese, a címzettek a hirtenbergi tölténnyár és a Steyr-Solothurn. A fegyverek jelenleg ezen a két helyen vannak. A szállítás útvonala Brescia-San Candido-Lienz-Enzesfeld-Steyr volt. A hatóságok nem tudnak arról, hogy a rakomány Magyarországnak lett volna szánva. Amikor a szállítmány Ausztriába érkezett, akkor a fegyverek teljesen használhatatlan állapotban voltak. Mivel csak javításról volt szó és pusztán kereskedelmi célt szolgált csak a fegyverbehozatal, így nem sértette a saint-germaini békeszerződés 134. pontját sem.⁶⁴ A sajtó csak a későbbi napokban közölte az osztrák kormány válaszáát, ehelyett egy másik esettel foglalkoztak.

1933. február 4-én Bécsújhelyben fegyverraktárt találtak, amely a szociáldemokraták tulajdonában volt. A híradások megegyeztek abban, hogy a fegyverek az I. világháború utáni nyugat-magyarországi harcokból maradtak meg. A híradások más-más momentumát emelték ki az esetnek. A szociáldemokrata lapok a Schutzbund vezetőjének, Julius Deutschnak az éles kirohanását és Dollfuss-szal szembeni vitáját írták meg. A szociáldemokrata vezető úgy döntött, hogy felhagy a további titkolózásokkal és lerántja a leplet a hirtenbergi ügyről.

⁶¹ A római angol és francia nagykövet demarsa a külügyi hivatalban. Az Est, 1933. január 28. 3.

⁶² Ausztria írásban válaszol a hirtenbergi demarsra. Népszava, 1933. február 1. 6.

⁶³ Sikertelen volt az angol-francia diplomáciai lépés Rómában. Pesti Napló, 84, 1933. február 2. 13.

⁶⁴ MOL K64 57.cs.41.t.86.res. A') Melléklet. 1933. február 3.

Állítása szerint Hirtenbergben több tízezer fegyvert tároltak még, melyet Heimwehr tisztek őriznek heti 100 schillingért és Mandl fizeti őket. Indítványozta, hogy Bécsújhely helyett inkább ezt a területet vizsgálják át. Dollfuss ezt az állítást egyenesen hazaárulásnak minősítette. Deutsch képviselő szerint ez a felderítés csakis a figyelemeltérést szolgálta, csak a magyar területekre való átszállításokat akarták zavartalanná tenni. Sőt, az osztrák légtérrel használó olasz gépek is hadieszközöket csempészték a magyaroknak.⁶⁵

Az Arbeiter Zeitung lépésről-lépésre leírta, hogy a csendőrök hogyan keresték a fegyverraktárokat Bécsújhelyben. A tisztviselők csákányokkal és lapátokkal voltak felszerelve és a laktanyában és a munkásszállókban keresték a fegyvereket. A szociáldemokrata lap különféle történetekkel próbálta elbagatellizálni a csendőrségi akciót. Például amikor a munkásszálló kertjében ástak, akkor egy öreg pócegödröt találtak. Amikor észrevették, hogy az, amit éreznek, egyáltalán nem lőpor, a csendőrök a laktanyára mentek át kutatni.⁶⁶

A szociáldemokrata Raimund Sassike szerint a burgenlandi magyar arisztokraták szintén fegyvereket tároltak a Heimwehr számára. Felix Stika osztrák szocialista képviselő kijelentette, hogy a Heimwehr vezetői Budapesten jártak, ott „fegyverkereskedőkkel léptek érintkezésbe és formálisan kötelezték magukat arra, hogy nemcsak támogatni fogják a fegyverszállításokat, hanem erőltetni is fogják azokat.”⁶⁷ Az osztrák kancellár alaptalannak nyilvánította ezeket a vádakokat és a képviselők szemére vetette, hogy mindezeket bizonyítékok nélkül állították.⁶⁸ A lapok közzé tették a Magyar Távirati Iroda jelentését is, mely szerint az osztrák pénzügyi bizottságban elhangzott vádak valótlanok voltak és az ügy magyar vonatkozásai „szemenszedett” hazugságok. A Budapesti Hírlap egy későbbi számában is tárgyalta a bécsújhelyi esetet, a fasiszta La Tribuna tudósítását alapul véve. E szerint az osztrák szocialisták hirtenbergi felfedezése a kisantant érdekeit szolgálta. Ezt bizonyította az, hogy a Bécsújhelyen fellelt raktárba is az „állig felfegyverzett” kisantant szállította a hadieszközöket. Ráadásul még a hadügyminisztérium távbeszélő ellenőrző tisztviselőjét és egyik társát is letartóztatták, mert állítólag a cseh kémiszolgálatnak információkat szolgáltatottak ki. „Ebből látható, hogy milyen békés szándékai vannak bizonyos nemzeteknek.” – zárta gondolatmenetét a cikk.⁶⁹

⁶⁵ Julius Deutsch súlyos leleplezése. Népszava, 1933. február 4. címlap

⁶⁶ Der Heimwehrmajor den läßt nach Waffen suchen. Arbeiter Zeitung, 1933. február 4. címlap

⁶⁷ Szociáldemokrata támadások és rágalmak a bécsi parlamentben Magyarország ellen. Pesti Napló, 1933. február 4. 5.

⁶⁸ Szocialista fegyverraktárt találtak Bécsújhelyen. Budapesti Hírlap, 1933. február 4. 5.

⁶⁹ Az osztrák szocialisták lefoglalt fegyvereit a kisantant szállította. Budapesti Hírlap, 1933. február 9. 5.

1933. február 4-én a sajtó nemcsak a bécsújhelyi incidensről írt. Több olyan híradás is megjelent, melyben azt állították, hogy a hirtenbergi ügy elintéződött. A kisantant politikusai kijelentették, hogy átmenetileg nem fogják a Népszövetségi Tanács elé vinni az ügyet. Újra tájékoztatást fognak kérni Rómától, Béctől és Budapeستől, és amíg nem érkeznek meg a válaszok, addig nem terjesztik fel az incidenst. A Pesti Napló ezt a kudarc takargatásának minősítette, mivel a lap szerint a csehek nem tudtak olyan bizonyítékokat felmutatni, amellyel megvádolhatták volna Magyarországot. A bécsújhelyi botrány rontotta a szociáldemokraták szavahihetőségét, hiszen erre az incidensre volt bizonyíték, ám a Hirtenberggel kapcsolatos gyanúsításaikat egyelőre nem tudták hitelesen alátámasztani.

3.3. A MÁSODIK ANGOL-FRANCIA JEGYZÉK

Anglia és Franciaország 1933. február 11-én újabb jegyzéket intézett az osztrák kormánynak melyben nem kérdések, hanem már utasítások szerepeltek.

- „1. A Hirtenbergben és Steyrben levő összes fegyvereket küldjék vissza feladó állomásra.
2. Ha a feladó nem venné vissza a fegyvereket, úgy semmisítsék meg azokat.
3. Akár első, akár második következik be, az osztrák közegeke esküvel igazolják.
4. Osztrák kormány vizsgálat útján állapítsa meg, hogy fegyverekből Magyarországra bejött-e egy rész. Eredményt közöljék a francia és angol követettel.
5. Fentiek végrehajtására kétheti határidőt adnak. Lépésük nem érinti bármely kormány azon jogát, hogy ügyet Népszövetség elé vigye.”⁷⁰

Az osztrákok külön kérték, hogy a jegyzéket ne hozzák nyilvánosságra, ugyanis abból óriási belpolitikai feszültség keletkezne Ausztriában.

A Magyarság, a Pester Lloyd és Az Újság már 1933. február 12-én annyit közöltek, hogy Bertrand Clauzel bécsi francia és Sir Eric Phipps bécsi angol követ látogatást tettek Dollfussnál és további felvilágosításokat kértek. A Friss Újság ugyanezen a napon azzal bővítette ki a híradást, hogy a jegyzékben felszólítják Ausztriát a fegyverek visszaszállítására vagy megsemmisítésére.

Az olasz és a magyar kormánynak is elküldték az angol-francia iratot. Kánya Kálmán külügyminiszter szerint a fegyvereket inkább vissza kellene szállítani Olaszországba, minthogy megsemmisítsék azokat. Magyarországra semmiféleképpen nem lehet tovább vinni, hiszen a besúgók lesben állnak. Azt tanácsolta még, hogy a visszaszállítás ügyét nem szabad tovább halogatni, mert félő, hogy Dollfuss bele fog bukni a botrányba, illetve a franciák a jegyzék teljesítéséhez kötötték az osztrák pénzügyi kölcsön folyósítását.⁷¹ 1933. február 16-án az olasz válasz megérkezett a magyar kormánynak. Mussolini szerint az angol-francia jegyzék teljesítését meg kell tagadni, ugyanis ha az osztrákok teljesítik a követeléseket, akkor az egyenlő lenne a bűnösség bevallásával. A londoni olasz követet megbízták azzal, hogy próbálja meggyőzni az angol külügyminisztert arról, hogy gondolják át újra a jegyzék követeléseit. Mégis mire alapozzák azt, hogy ez a fegyverszállítási eset szemben állna a saint-germaini szerződéssel, hiszen már be lett bizonyítva ennek ellenkezője.⁷² Egy nappal később a bécsi válasz is megérkezett. Dollfuss szerint nehéz lesz eltitkolni Magyarország részvételét a fegyverszállításban, hiszen a kisantant tudott arról a 10 rakományról, amely átlépte az

⁷⁰ MOL K64 57.cs.41.t.101.res.45.szjlt. Az angol-francia jegyzék szövege. 1933. február 14.

⁷¹ Uo.

⁷² MOL K64 57.cs.41.t.109.res.42.szjlt. Olasz válasz a magyar kormánynak az angol-francia jegyzékkel kapcsolatban.

osztrák-magyar határt. Ezen felül a szállítmány Klungenbachnál (magyar nevén Kelénpataknál) vámkezelve lett. Ráadásul az osztrák szociáldemokraták bizonyítékokkal is rendelkeztek erről a szállításról. Dollfuss továbbra is azt fogja állítani, hogy Magyarországnak nincs köze ehhez a problémához. Ha mégis kerültek át fegyverek magyar oldalra, azt csak magánszemélyek csempészésének lehet köszönni. Ausztria bízott abban, hogy az olasz kormány sikeresen fog eljárni Angliában és módosítani fogják a követeléseket.⁷³

Hiába kérte Dollfuss és a bécsi francia követ egymástól, hogy a jegyzék maradjon titokban és ne gerjesszenek felesleges feszültségeket, ugyanis 1933. február 18-án a *Giornale d'Italia* címlapon közölte a második angol-francia jegyzék tartalmát és Franciaországot és a kisantantot kiáltotta ki főbűnösöknek. Hét nap telt el a jegyzék átadása és a sajtóban való megjelenése között. Felmerülhet az a kérdés, hogy miért volt szükség a jegyzéket nyilvánosságra hozni és lázító kommentárokat hozzáfűzni? Úgy gondolom, hogy a választ a külföldi lapok sajtópropagandájában kell keresni, ezért szükséges azok részletezése.

1933 februárjában a francia és a kisantant újságok éles támadásokat intéztek Magyarország és Olaszország ellen. A francia nemzetiszocialista *Ordre* 1933. február 9-én Ybarnegaray képviselő felszólalását tette közzé. A politikus szerint Olaszország, Németország és Magyarország között titkos szövetség jött létre 1932-ben. Édouard Herriot elmondta, hogy miniszterelnöksége idején is felröppentek ilyen hírek, azonban bizonyítékokat nem tudtak felmutatni.⁷⁴ 1933. február 10-én az *Echo de Paris* címlapon közölte, hogy Olaszország 32 repülőgépet szállított Magyarországnak. Az *Echo de Paris* jelentését a magyar újságok is közzé tették, majd a cikkek végén a magyar kormány cáfolatát is leírták. A *Nemzeti Újság* külön felhívta arra a figyelmet, hogy a kisantant amióta beindította a propagandagépezetét Magyarország és Olaszország ellen, azóta a párizsi lapok is ontják magukból az efféle híreszteléseket. Ha a repülőgépek észrevétlenül érkeztek meg magyar területre, akkor a tudósító hogyan láthatta ezeket?- tette fel a lap költői kérdésként.⁷⁵ Az *Echo de Paris* állításaival egyedül a pozsonyi „Reggel” értett egyet.

Herriot azt is hangoztatta, hogy szükség van az olasz-francia közeledésre, azonban Olaszország egy olyan mozgalom élére állt, amely a revíziót követeli és Európa békés berendezkedését akarják megzavarni.⁷⁶ Az olasz lapok felháborodásuknak adtak hangot. A *Giornale d'Italia* szánalomra méltónak találta Herriot kijelentéseit. A lap szerint Herriot akkor „fecsegett” az olasz-magyar-német szerződésről és az olasz-magyar repülőgépek szállításáról,

⁷³ MOL K64 57.cs.41.t.112.res.48.szjlt. Nelky jelentése. 1933. február 17.

⁷⁴ MOL K428- t) sorozat- MTI Házi tájékoztató. 1933. február 9. 1

⁷⁵ Nem küldött repülőgépeket Olaszország Magyarországnak. *Nemzeti Újság*, 1933. február 11. 4.

⁷⁶ MOL K428-f) sorozat, MTI Lapszemle. 1933. február 9. 55.

amikor a katonai költségvetésre vonatkozó döntés küszöbön állt a francia parlamentben, tehát csak alapot akart adni Franciaországnak a további fegyverkezésre.⁷⁷

A legzavaróbb momentum Olaszország és Magyarország számára az volt, hogy 1933. február 14-15-én Genfben a kisantant megalakította az Állandó Tanácsot és Titkárságot.⁷⁸ A német, olasz és a magyar lapok hangsúlyozták, hogy az új politikai szerződésnek kifejezetten magyar- és olaszellenes éle van. A Vossische Zeitung szerint: „Az új tömbnek az a rendeltetése, hogy bástya legyen Olaszország előretörésével és Magyarország revíziós törekvéseivel szemben. A szívkamrája a szervezetnek a Skoda-fegyvergyár.”⁷⁹ Úgy gondolom, hogy ezek az előzmények idézték elő azt, hogy 1933. február 18-án a második angol-francia jegyzék a Giornale d'Italia címlapján szerepeljen.

A magyar újságok a legtöbb esetben öt ország híreit vették át: Anglia, Németország, Franciaország, Olaszország és Ausztria. A külföldi lapok különféle konklúziókat vontak le a jegyzékátadásról, s a magyar sajtóorgánumok ezeket használták fel.

A Giornale d'Italia a diplomáciai dokumentum öt pontját rögzítette és kijelentette, hogy Franciaországban szövegezték meg, Anglia csak hozzájárult a jegyzék küldéséhez. Az újság külön kiemelte, hogy a bécsi francia követ a jegyzék titokban tartását kérte. A Giornale d'Italia úgy vélte, hogy erre azért volt szükség, mert az irat a félelemkeltés eszköze volt és nem akartak a közvéleménnyel szembenézni. A jegyzék elküldésének az oka ugyanaz volt, mint korábban: az osztrák kormány a fegyverszállítással megsértette a saint-germaini békeszerződést. A Giornale d'Italia híradását az összes vizsgált lap átvette.

A legfőbb kérdés az volt, hogy ha Dollfuss és a francia követ megegyezett abban, hogy titokban tartják a jegyzéket, akkor mégis hogyan szerezhették tudomást erről a Giornale d'Italia. A magyar lapok közül kevesen foglalkoztak ezzel a részlettel. A „Magyarság” azt állította, hogy római jelentés alapján az olasz lap párizsi levelezője szószerinti szövegben szerezte meg a jegyzéket, azonban a Giornale d'Italia tagadta ezt.⁸⁰ Többen is úgy gondolták, hogy Kamil Krofta prágai helyettes-külügyminiszter a külügyi bizottságban mondott beszéde leplezte le az angol-francia jegyzék tartalmát. A „Magyarország” szerint a Svájci Távirati Irodának a kisantant genfi tanácskozásáról közölt jelentéséből ismeretes még a jegyzék tartalma.⁸¹ Végül a lapok megegyeztek abban, hogy egyértelműen nem lehet egyik alternatívát

⁷⁷ Az olasz sajtó éles támadása Franciaország ellen. Pesti Hírlap, 1933. február 12. 11.

⁷⁸ Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Bp., 1986. 56-57.

⁷⁹ MOL K428-a) sorozat MTI Hírkiadás (belpolitika, külpolitika). 1933. február 18. 9.

⁸⁰ Két héten belül a hirtenbergi fegyverszállítmány megsemmisítését vagy visszaküldését követeli Ausztriától a február 11-ei francia jegyzék. Magyarság, 1933. február 19. 3.

⁸¹ Diktátori ultimátumot intézett Bécshez Párizs és London a hirtenbergi fegyver affér miatt. Magyarország, 1933. február 19. 6.

sem felelősnek kikiáltani. Annyi bizonyos volt, hogy vagy az osztrák vagy a francia kormány részéről indiszkrécio történt.

Az *Il Popolo d'Italia*, az olasz fasiszta párt hivatalos lapja az „Az örvendetes genfi esemény” című vezércikkében azt állította, hogy ez a jegyzékátadás volt a kisantant „szerzeményének” első gyümölcse. Az olasz lap nyomatékosította, hogy a fegyverszállítás magánjellegű ügylet volt, azonban a kisantant számára épp elég volt arra, hogy egy független állam politikájába beavatkozzanak. Genfben eddig a békéről beszéltek, most már ideje volt annak, hogy újra felkorbácsolják a kedélyeket. A *Popolo d'Italia* egy másik cikkében – amelyet csillaggal látott el, tehát vagy Ducetól vagy a közvetlen környezetéből származott – a kisantant külpolitikai ambícióira hívta fel a figyelmet. A város, ahol Franciaország „három vazallusállamának” új szervezete megszületett, az furcsa módon Genf volt. A kisantant a Népszövetség hatalmának széthúzására vállalkozott.⁸² A *Popolo d'Italia* tudósítását a Budapesti Hírlap és a Pester Lloyd vette át.

Kevés magyar lap fűzött saját véleményt a jegyzékhez. A Budapesti Hírlap leszögezte, hogy a kisantant aknamunkáját kell látni ebben a diplomáciai aktusban. A fokozódó németfélelem és a genfi leszerelési konferencia körül kialakult feszültség aggasztotta a franciákat. A kisantant ezt a helyzetet használta fel arra, hogy Franciaországot erre a diplomáciai lépésre kényszerítse.⁸³ A Friss Újság szerint Beneš és társai ezzel a lépéssel akarták elfogadtatni az új megállapodást és megalapozni a háborús szövetségük létrejöttét.⁸⁴ A Nemzet Szava szentimentális írásában leírta, hogy Olaszország az I. világháborút követő béketárgyalások során ki lett semmizve, s területi igényei nem lettek kielégítve, így a francia hegemoniórekvésekkel szembe próbálja területi aspirációt érvényesíteni.⁸⁵

A lapok Franciaországot is élesen támadták. Leginkább a berlini periodikák kirohanásait vették át. A Berliner Börsenzeitung a francia gyarmatok helyzetével példálózott. Véleménye szerint a jegyzék hangneme olyan, mint amit a francia tisztek a kongói négekkel szemben megengednek maguknak. Franciaország még mindig a győztes szerepében tetszeleg, nem tudta levetni magáról a 14 évvel azelőtt felöltött gúnyját. A liberális Berliner Tageblatt azt hangoztatta, hogy Franciaország és Olaszország viselkedése a jegyzék körül meg fogja határozni Ausztria későbbi külpolitikai orientációját. A német lapok megegyeztek abban, hogy a jegyzék az 1919-es versailles-i hangulatot idézte fel. Felháborítónak tartották azt, hogy

⁸² Frankreichs und Englands scharfe Note an Österreich. Pester Lloyd (Morgenblatt), 1933. február 19. 5.

⁸³ Páratlanul éleshangú határidős jegyzéket kapott Ausztria a hirtenbergi fegyverlelet dolgában. Budapesti Hírlap, 1933. február 19. 3-4.

⁸⁴ Fenyegető hangú jegyzékkel támadtak Ausztriára. Friss Újság, 1933. február 19. 5.

⁸⁵ Franciaország zsarolja Ausztriát. Nemzet Szava, 1933. február 19. címlap

egy olyan állam szólította fel Ausztriát a fegyverkezés csökkentésére, amely leszerelési kötelezettségének 14 éve nem tudott eleget tenni.⁸⁶

Több külföldi lap az angol-francia jegyzéket az 1914. évi szerb ultimátumhoz hasonlította.⁸⁷ A fasiszta La Tribuna hangsúlyozta, hogy akkor a trónörökös meggyilkolása miatt küldtek hasonló hangnemű jegyzéket, most meg az osztrák szocialisták feljelentése miatt, amely nyíltan a kisantant szolgálatában állt. A legitimista Pethő Sándor politikus szerint „Ausztria olyan ultimátumot kapott Franciaországtól, amelyhez képest a kettősmonarchia hajdani jegyzékének szövege Szerbiához, egy rokokó-gavallér cukrozott udvariassága és tapintatossága.”⁸⁸ A berlini sajtóvisszhangban is általános érvényű megállapításnak minősült, hogy Franciaország képmutató volt a versailles-i békék idején, ugyanis sűrűn hangoztatta Ausztria bűnösségét az I. világháború kirobbanása miatt. Ezzel szemben 14 évvel később ugyanazt a diplomáciai eszközt használta, mint amit annak idején annyira megvetett.⁸⁹

A Dollfuss-kormány helyzetével is több cikkben foglalkoztak. Az osztrák kancellár pozícióját kétféleképpen ítélték meg. A baloldali (Arbeiter Zeitung, Népszava, pozsonyi Reggel) lapok és néhány liberális újság (Az Újság, Jugoszlávia Magyar Újság, Magyarság, Nemzeti Újság) is biztosnak vélte azt, hogy Dollfuss csak lemondással válaszolhat erre a jegyzékre. A lapok már az utódját is kihirdették, Ernst Streeruwitz volt kancellár személyében. Míg a baloldali lapok meg is indokolták a lemondás okát, addig a liberális sajtó csak közölte ezeket az elképzeléseket és nem fűzött kommentárt hozzá. Az Arbeiter Zeitung szerint az osztrák kormány könnyelműsége okozta a jegyzék küldését. Véleményük szerint nem ülhet olyan kormány Ausztria élén, amelyeket Mandl „heimwehrmandeln”-ai irányítanak.⁹⁰ A legmegfelelőbb az lett volna, ha Ausztria az ügy kipattanásakor azonnal visszaküldte volna a fegyvereket a feladónak. Azonban Mandl keresni is akart a fegyverüzleten, így emiatt nem tették meg ezt. A sok mellébeszélésnek az lett a végeredménye, hogy Ausztria kapott egy ultimátumot és nemzetközi tekintélye is súlyosan megsérült.⁹¹ A Népszava is osztotta a baloldali véleményeket. Ezen felül kárörvendően

⁸⁶ Újabb kavargás a hirtenbergi ügyben. 8 órás újság, 1933. február 19. 3.

⁸⁷ 1914. július 23-án az Osztrák-Magyar Monarchia ultimátumot küldött Szerbiának, melyben felszólították a szerb kormányt a Habsburg-ellenes megmozdulások megakadályozására, illetve egyéb korlátozó intézkedések megtételére. Miután a szerbek visszautasították, 1914. július 28-án a hadüzenetküldés megtörtént. A Párizs környéki békekötések idején Ausztriát azzal is vádolták, hogy a szerbeknek küldött ultimátum volt az I. világháború kirobbanásáért.

⁸⁸ Pethő Sándor: Ultimátum Ausztriához. Magyarság, 1933. február 19. 3.

⁸⁹ Példátlanul durva és erőszakos hangon vonta felelősségre Ausztriát az antant. Kis Újság, 1933. február 19. 4.

⁹⁰ A heimwehrmandeln kifejezés egy szójáték, amely a heimwehr és a „mandel” (mandula) szavakból tevődik össze. Feltehetőleg Mandl és a Heimwehr parlamenti kapcsolataira utalt.

⁹¹ Französisches ultimatum wegen Hirtenberg. Arbeiter Zeitung, 1933. február 19. címlap

nyilatkozott a hitlerista és fasiszta lapok „toporzékolásáról”.⁹² A másik felfogás szerint, - amelyet a liberális lapok többsége képviselt- Dollfuss csak nehéz helyzetbe került és ebből kifolyólag a jövője is bizonytalan, ám nem említették meg a távozás lehetőségét.

Az angol lapok megegyeztek abban, hogy Angliában általános elképedés fogadta a jegyzék visszhangját. A hivatalos körök kijelentették, hogy a dokumentum nem ultimátum. Az angol újságok az Olaszországban és Franciaországban kialakult légkörről tudósítottak. A Times hangsúlyozta, hogy Olaszország szerint Franciaország és a kisantant a fő bűnösök, Anglia csak asszisztált. A „Morning Post” római levelezője azt állította, hogy a francia kormány továbbra is helyesnek tartja a jegyzék elküldését, mivel a fegyvercsempészség ellen harcolni kell.⁹³

A Neue Freie Presse megállapította, hogy Ausztria minden körülmények között a semlegességre törekedett és ez az ultimátum nem szolgálja a hirtenbergi ügy békés elrendezését. „Már pedig rongyos 50.000 fegyver javítása miatt nem volna szabad olyan fontos érdeket megsérteni, mint aminő Ausztria erkölcsi létalapja.”⁹⁴

1933. február 18-én tárgyalt Dino Grandi londoni nagykövet és Sir John Simon a hirtenbergi ügyről. Elmondta, hogy Olaszországot megdöbbenette a Foreign Office viselkedése. Azonban mielőtt a tárgyra tért volna, azelőtt a közép-európai helyzetről akarta elmondani a véleményét. Grandi úgy gondolta, hogy az utóbbi pár hónapban rendkívülien elmérgesedett a helyzet, ugyanis a kisantant és Párizs kormányai aktivizálták a magyar-és olaszellenes propagandagépezetüket, illetve a Herriot-féle repülőgépmese is csak tovább feszítette a húrt. Véleménye szerint az utóbbi napok híresztelése csak azért történtek, hogy a kisantant új politikai-katonai szövetsége legitimitást nyerhessen. Grandi provokatívan megjegyezte, hogy a hirtenbergi ügyben Anglia Franciaország és a kisantant „utánfutója”. Sir John Simon ezt kikérte magának, sőt, éppen a Foreign Office volt az, aki mérsékletességre intette azokat, akik a jegyzéket keményebben akarták megfogalmazni. A külügyminiszter úgy látta, hogy Európában még mindig Anglia és Olaszország azok, akik a stabilitást garantálni tudják. Anglia nem szeretné elveszíteni az olasz barátságot, éppen ezért Simon azt üzenete Grandi keresztül, hogy ha Mussolininak van valamilyen ötlete a botrány rendezésére, akkor szívesen meghallgatja azokat.⁹⁵

⁹² Ausztriában Dollfuss kancellár gyors bukásával számolnak. Népszava, 1933. február 19. 2.

⁹³ Sárba tiporja Ausztria önállóságát a francia ultimátum. Függetlenség, 1933. február 19. címlap -2.

⁹⁴ Példátlanul éles francia ultimátum Ausztriához a hirtenbergi fegyverek ügyében. Új Nemzedék, 1933. február 19. címlap.

⁹⁵ I diplomatici documenti italiani (továbbiakban DDI). 7.s. XIII.k.112.dok.116-118.

3.4. AZ ÜGY ELINTÉZÉSE

1933. február 21-én a bécsi újságok egyöntetűen kijelentették, hogy Ausztria nem teljesítheti a jegyzék követeléseit. A bécsi keresztényszocialista Montagsblatt Ausztria semlegességének felmondását is kilátásba helyezve: „Ebben az esetben azonban sohasem fogja elfelejteni, hogy a német birodalomban 60 millió testvér él, akik a világháborúban Ausztria mellett súlyos véráldozatokat hoztak, és akikkel Ausztriát több százéves közös történelmi kapcsolat fűzi össze.”- utalt az Anschlusra.⁹⁶

Néhány magyar lap (8 órai újság, Az Est, Magyarország, Nemzet Szava) a berlini újságok feltűnő cikkeit közölte. A Berliner Börsenzeitung azt hangoztatta, hogy a hirtenbergi ügynek rá kell döbbsennie Ausztriát arra, hogy így végződik minden „francia kaland”. Leszögezte, hogy az osztrákoknak két lehetséges alternatívájuk van. Vagy folytatják az eddigi lausanne-i politikát, amely folyamatosan zsákutcába vezetett, vagy a németek támogatását elfogadják, hiszen Németországtól is megkaphatják a pénzügyi kölcsönt. A Deutsche Tageszeitung egészen elképesztő hírrel állt elő. Állítása szerint Beneš kényszerítette Angliát arra, hogy lépjen fel erélyesebben a hirtenbergi ügyben, mert ha nem teszi meg ezt, akkor a leszerelési konferencián tüntetést fog szervezni a szövetségben álló államokkal. Miután az angolok nem akartak szembekerülni Mussolinival, így kikeresték a „Beneš által megvádolt három állam” közül a leggyengébbet és így csatlakozott Franciaországhoz a jegyzékküldésben. „Valóban szomorú adujáték Nagy-Britannia Csehország vontatókötelén.”⁹⁷

1933. február 20-án Dino Grandi újra tanácskozott Sir John Simon külügyminiszterrel. Az angol miniszter elfogadta, hogy a fegyvereket kijavítás után visszaszállítják Olaszországba. Emellett a kéthetes határidőt is eltörölte, illetve esküvel sem kell deklarálni a visszaszállítás megtörténtét, elegendő vámhatósági bizonyítványokkal bizonyítani azt.⁹⁸ 1933. február 21-én Hóry római követ is tájékoztatta a magyar kormányt a Grandi-Simon megegyezésről.⁹⁹ Az angol külügyminiszter az alsóházban is képviselte az álláspontját. 1933. február 21-én Sir John Simon bejelentette, hogy a tegnapi nap folyamán a londoni olasz követtel tárgyalt. Grandi elmondta, a feladó olasz volt és a két ausztriai gyár voltak a címzettek. Javítás céljából érkeztek meg a fegyverek a gyárba és amint lehet, visszaviszik azokat Olaszországba. Sőt a rakomány egy részét már vissza is szállították. Simon ezzel

⁹⁶ Ausztriának vissza kell utasítani a francia jegyzék hangját és tartalmát. Budapesti Hírlap, 1933. február 21. címlap

⁹⁷ Az antant lealázó ultimátumát nem fogadhatja el Ausztria. Az Est, 1933. február 21.

⁹⁸ DDI 7.s.XIII.k. 115. dok.119.o.

⁹⁹ MOL K64 57.cs.41.t.121.res. 41.szjlt. Hóry jelentése. 1933.február 20.

elintézettnak tekintette a hirtenbergi ügyet és már nem kérte azt, hogy az osztrák kormány válaszoljon a jegyzékre.¹⁰⁰

Az angol lapok örömeiket fejezték ki abban, hogy ilyen gyorsan sikerült elintézni az affért. A Times megállapította, hogy olyan államok fűjták fel az ügyet, amelyek egyébként hatalmas hadsereggel és fegyverkészlettel rendelkeznek, tehát a félelmük indokolatlan. A Morning Post az olasz körök azon véleményére hivatkozott, melyek szerint Franciaország és a kisantant erkölcsi morálja erőteljesen megkérdőjelezhető, hiszen az I. világháború utáni szellemiségnek nem felel meg az a katonai szövetség, amelyet a kisantant hozott létre a napokban. A Magyarság azt állította bécsi körökre hivatkozva, hogy Anglia nem ismerte a jegyzék teljes szövegét és úgy adta beleegyezését annak elküldésébe.¹⁰¹

A hirtenbergi ügy végre lezáródhatott volna, azonban még sem ez történt. 1933. február 23-án Nelky bécsi magyar követ arról értesítette a magyar kormányt, hogy Egon Seefehlner, az Osztrák Szövetségi Vasutak igazgatója 150 ezer schillinggel akarta megvesztegetni Berthold Königet, az osztrák vasutasok szociáldemokrata szakszervezetének titkárát. A Hirtenbergben tárolt fegyvereket kellett volna átszállítani Magyarországra titokban. Berthold König nem fogadta el a pénzt és a szociáldemokrata pártnak is elújságolta az esetet. Dollfuss azonnal szabadságoltatta Seefelhnert és magához kérte Nelky tanácsost. A magyar követ biztosította arról az osztrák kancellárt, hogy sem a magyar kormánynak és sem neki nem volt tudomása ezekről a tárgyalásokról. Az viszont igaz, hogy már január közepén folytak egyeztetések arról, hogy Magyarországra szállítják a fegyvereket. Most ezek a puhatolózások lettek újra felújítva, amelynek ez lett az eredménye.¹⁰² Kánya Kálmán azt javasolta, hogy a fegyvereket azonnal szállítsák vissza Olaszországba és ezzel a szociáldemokraták újabb hírverését megcáfolhatnák, viszont az olaszok ezt határozottan elutasították.¹⁰³ Azonban a nagyhatalmak nem reagáltak az esetre. Sőt, az olasz angol követ mosolyogva megjegyezte Hórynak a Magyarországra való szállítással kapcsolatban, hogy „igazán lehetett volna ezzel még egy ideig várni.”¹⁰⁴

A kisantant a Seefehlner-ügy hatására újra támadásba lendült. Az Echo de Paris állította, hogy a Népszövetség Tanácsa elé akarják vinni az ügyet.¹⁰⁵ 1933. március 1-én a kisantant tagjai egységesen benyújtották a hirtenbergi ügy kivizsgálásáról szóló kérelmüket a Népszövetségi Tanács elé. Az olasz kormány már januárban intézkedett arról, hogy ha ez

¹⁰⁰ Parliamentary Debates Common Sitings of 21 February 1933. Oral answers the question. cc 1598-9.

¹⁰¹ Az angol kormány nem ismerte a hirtenbergi jegyzék teljes szövegét. Magyarság, 1933. február 23.5.

¹⁰² MOL K64 57.cs.41.t.127.res. 53-54. szjtlt. Nelky jelentése. 1933. február 23.

¹⁰³ MOL K64 57.cs.41.t.128.res. 41.szjlt. Kánya Kálmán levele Rómába. 1933. február 24.

¹⁰⁴ MOL K64 57.cs.41.t.131.res.57.szjlt. Hóry jelentése. 1933. február 25.

¹⁰⁵ Interpelláció a francia kamarában Hirtenberg miatt. Népszava, 1933. február 25. 2.

bekövetkezne, akkor Eric Drummondnak meg kell azt akadályoznia. A népszövetségi főtitkár így is járt el. Az angolok nyomására nem foglalkoztak a beterjesztett dokumentummal.¹⁰⁶

Végül a kisantant is visszavonulót fűjt és 1933. március 3-án lezárult a hirtenbergi fegyverbotrány ügye.

¹⁰⁶ Nándori Pál: *A hirtenbergi fegyverszállítás*. i.m.652.

4. ÖSSZEGZÉS

„A jövő történelemtudósai majd elbírálnak, hogy milyen volt az a diplomácia, amelynek iskolapéldáját szolgáltatja ez a brutális hangú jegyzék.”- írta a Berliner Börsenzeitung az angol-francia jegyzékkel kapcsolatban 1933. február 19-én.¹⁰⁷ Dolgozatomban nem bírálni, hanem bemutatni akartam a hirtenbergi fegyverszállítási botrány körül kialakult diplomáciai és sajtóvisszhangot.

Kijelenthető, hogy a megvizsgált magyar újságok egyöntetűen kiálltak Magyarország mellett az affér idején és nem keverték bele a hirtenbergi ügybe. A botrányban résztvevő államok közül Olaszország, Ausztria, Franciaország és Anglia sajtóanyagait vették át, míg kisantant lapok véleményeit egyáltalán nem közölték. Németország jobboldali periodikáiból több alkalommal is idéztek. A német újságok élesen támadták Franciaország és a kisantant magatartását, illetve többször is cinikus megjegyzéseket tettek. Miután Németország nem volt érintve a hirtenbergi ügyben, felmerülhet kérdésként, hogy a magyar lapok miért is foglalkoztak ennyire a német sajtóval. 1933. január 30-án került hatalomra Adolf Hitler és ez óriási visszhangot kapott. Ausztriában megerősödtek a nagynémet eszmék és az Anschluss kérdése is újra napirendre került. Dolgozatomban megjelenítettem olyan német híryananyagokat is, amelyekben egyértelműen kimondták azt, hogy Németország örömmel lépne szövetségre Ausztriával. Közép-Európa térképére tekintvén látható, hogy ebben a térségben egyedül Ausztria nem volt nyíltan elkötelezve valamelyik nagyhatalom mellett. Magyarország Olaszországnak, a kisantant államai Franciaországnak „esküdtek fel”, így Ausztria semlegessége fontos pillére volt az európai politikának. A hirtenbergi ügyben azt tapasztaltam, hogy Anglia próbálta volna Ausztria semlegességét fenntartani. Természetesen a közvélemény számára is kezdett egyre világosabbá válni az, hogy az osztrákok olasz orientációja egyre komolyabb színtereken nyilvánul meg, de ez később, a római jegyzőkönyvek aláíráskor fog teljesen nyílttá válni.

A magyar újságok a hirtenbergi botrány első hónapjában nem közöltek olyan sok cikket, mint februárban. A legtöbb lap az incidens tetőpontjáról, a második angol-francia jegyzékről tudósított. Ezután szinte minden nap foglalkoztak a fegyverszállítási afférral. Ennek az lehetett az oka, hogy a második angol-francia jegyzékig nem igazán gondolták súlyosnak a problémát, hiszen Dollfuss az első diplomáciai iratban feltett kérdésekre részletesen válaszolt. Azonban Anglia és Franciaország újabb lépéseket tett, ráadásul egy olyan diplomáciai eszközhöz nyúltak, amely ellentmondott az egyenjogúság elvének. Ebből

¹⁰⁷ Nagy felháborodás Olaszországban és Németországban a hirtenbergi fegyverügyben Ausztriához intézett francia jegyzék miatt. Az Újság, 1933. február 19. 3.

kifolyólag a magyar lapok elérkezettnek látták az időt arra, hogy egy offenzívát indítsanak Franciaország és a kisantant ellen és újra a revízió ügyét hangoztassák.

A liberális periodikák túlnyomó többségben a bécsi, német és olasz újságok híradásait jelentették meg. Németország és Olaszország a hirtenbergi ügyet összekapcsolta a revízió kérdésével, így úgy vélem, hogy a magyar lapok épp emiatt támaszkodtak ezen országok sajtóanyagaira. A német sajtó fogalmazott a legélesebben és több alkalommal is kifejtette, hogy az Anschluss elkerülhetetlen Ausztriával. Ezen felül egy jó alkalom volt arra, hogy a versailles-i békét kritizálják és a nagyhatalmak hibáit hangoztassák. A sajtó a hirtenbergi ügyet arra használta fel, hogy a magyar revíziós propagandának egy újabb platformot adhasson.

A Budapesti Hírlap, a Nemzeti Újság és a Pester Lloyd írt a legrészletesebben a hirtenbergi ügyről. A Nemzet Szava és a pozsonyi Reggel fogalmazott a legélesebben. Míg a nyilas lap a német orientációt ajánlotta az osztrákoknak, addig a csehszlovák magyar lap a Dollfuss-kormány bukását szorgalmazta. A kormánypárti Függetlenség a botrány ideje alatt adta ki első számát. A lap Olaszországot és Németországot üdvözölte, míg Franciaország ellen erőteljes kirohanásokat tett. Több magyar lap is közölt karikatúrát a hirtenbergi ügygel kapcsolatban, melyeket a dolgozatom mellékletében lehet megtekinteni.

A legszembetűnőbb a külföldi államok fegyverszállításairól szóló cikkek voltak. Mind a szociáldemokrata, mind a liberális periodikában találtam ilyen jellegű híradásokat. Csehszlovákia fegyvereket szállított Törökországnak, Lengyelország negyven tankot vásárolt Angliától vagy éppen a kisantant nagyméretű fegyverkezéséről írtak. Két olyan tudósítást találtam, amelyek az olasz-magyar fegyverszállítások létezését próbálták alátámasztani. A Népszava és a pozsonyi „Reggel” a hirtenbergi fegyverafférról szóló tudósításuk végén leírták, hogy 1933. január 8-án öt olasz jelzésű gép repült át Graz felett és Magyarország felé tartottak. Ugyan ilyen jelenséget tapasztaltak Maribor felett is.¹⁰⁸ Azonban összességében megállapítható, hogy a magyar lapok a hirtenbergi ügyben ellenségesen viselkedő államok képmutatását akarták bebizonyítani. Ezzel is alátámasztották azt, hogy a versailles-i békék tarthatatlanok.

Feltűnő volt még, hogy a második angol-francia jegyzék mekkora sajtóvisszhangot kapott és az elkövetkező napokban Franciaország és Anglia visszavonulót is fűjt. Konkrét diplomáciai iratot nem találtam azzal kapcsolatban, hogy az angol vagy francia kormány azért lépett vissza a követelésektől, mert megijedt a sajtóvisszhangtól. Sir John Simon többször is

¹⁰⁸ Fegyvert szállít a Heimwehr. Népszava, 1933. január 11.2.

hangoztatta, hogy meglepődött a jegyzék ekhóján, de ennél többet nem mondott. Azonban úgy gondolom, hogy a lapok indulatos cikkei mindenféleképpen hozzájárultak az angol-francia visszakozáshoz.

A sajtó részletes tájékoztatókat adott, ám számos elemét nem ismerte a hirtenbergi ügynek, például a Dollfuss körüli bizonytalanságokra utalok. A kormányok igyekeztek titokban tartani számos esetet, ám amikor szükség volt a sajtóra, akkor fel is használták azt.

Franciaországot és a kisantant államait kiáltották ki bűnösnek. Angliát úgy állították be, mintha kényszerítve lett volna arra, hogy csatlakozzon a jegyzékküldéséhez. Báró Frankenstein, londoni osztrák követ beszélgetést folytatott Sir Robert Vansittarttal, a Foreign Office külügyi államtitkárával, amelyről levelet írt Bárdossy László londoni követségi tanácsos. Bárdossy úgy gondolta, hogy a jegyzék szövege a Foreign Office-ban készült, ugyanis Vansittart a beszélgetéskor mentegetőzött és magyarázkodott csak. A követségi tanácsos szerint a hirtenbergi jegyzék tartalma megfelel az angol külügyminisztérium attitűdjének, tehát a rend és a szerződések szentségének legfőbb őréként való fellépésnek.¹⁰⁹ Bárdossy levelével arra akartam utalni, hogy az Anglia ártatlanságával kapcsolatos sajtóállítások elfogultak voltak. A hirtenbergi ügygel kapcsolatban számos több karikatúrát is készítettek, melyekből kettőt dolgozatom mellékletében meg is jelenítettem.

Az olasz-osztrák-magyar diplomáciai egyeztetések gyakoriak voltak a hirtenbergi fegyverszállítás ügyében. Dolgozatomban igyekeztem rávilágítani arra, hogy ez a hármas kapcsolat semmiféleképpen nem volt annyira szilárd, mint amennyire azt a kisantant és Franciaország próbálta elhitetni a közvéleménnyel. Eleve egy friss viszonyról volt szó, illetve Olaszország és Ausztria között a dél-tiroli németiség kérdése még mindig feszültséget okozott. Italo Zingarelli, olasz politikai újságíró szerint az osztrákok féltékenységgel és irigységgel tekintettek a magyarokra, míg az olaszokat-egyes külpolitikustól és a Heimbloctól eltekintve-egyenesen gyűlölték. Ezt a jelenséget a bécsi magyar követ is osztotta.¹¹⁰ Sőt, a Heimwehrrel szoros kapcsolatban álló Franz Winkler alkancellár és Rintelen miniszter is úgy érezték, hogy Magyarország és Olaszország cserbenhagyta Ausztriát.¹¹¹ Mussolini is kevésbé bízott meg Ausztriában, mint Magyarországon. Egy alkalommal az osztrákok fegyvereket kértek az olasz diktátortól. „Ezt a kívánságot azzal az érveléssel hárítottam el, hogy fegyverek kölcsönzése a legintenzívebb barátság biztosítója és az osztrákoknak még reá kell szolgálniuk arra, hogy a barátság ilyen dokumentálását elérhessék.”- mondta Mussolini 1933. január

¹⁰⁹ MOL K63 5. cs.2/11.t.801. res. A hirtenbergi angol-francia jegyzék. Beszélgetésem báró Frankenstein osztrák követtel-Bárdossy László jelentése. 1933. március 14.

¹¹⁰ MOL K63 172.cs.20/27.t.3.res. 80.szjlt. Bessenyei követ jelentése. 1933. január 7.

¹¹¹ MOL K63 172.cs.20/27.t.14.res. Nelky jelentése az osztrák belpolitikai helyzetről. 1933. február 18.

elején.¹¹² Ezzel a három példával azt akartam érzékeltetni, hogy koránt sem volt feszültségmentes az olasz-osztrák kapcsolat.

Olaszország véleménye volt a domináns a hármas kapcsolatban. Erre példaként hoznám a fegyverek visszaadásának kérdését. Számos diplomáciai levélben is olvasható volt, hogy Ausztria kérvényezte a fegyverek visszaszállítását Olaszországba. Ez azért is volt fontos, mert a hirtenbergi ügy veszélyeztette az esedékes osztrák kölcsönt, ugyanis Anglia és Franciaország nem támogathat olyan államokat, amelyek háborúra készülődnek. Emiatt úgy gondolták, hogy tanácsos lenne, hogyha legalább a Hirtenbergben levő fegyvereket visszaszállítanák Olaszországba. Több alternatívát is javasoltak azzal kapcsolatban, hogy a fegyverszállítás ne legyen teljesen haszontalan. Például „lecsípnének” a visszainduló rakományokból, tehát nem a teljes anyagot küldenék vissza olasz területre¹¹³ vagy Gömbös Gyula késznek mutatkozott arra, hogy átvegye a fegyvereket és azonnal megindítsák a szállításokat Magyarországra.¹¹⁴ Olaszország minden lehetőséget elutasított, ugyanis úgy vélte, hogy ha botrány ideje alatt visszaviszik a fegyvereket, akkor az egyenlő lenne egy beismerő vallomással is.

Olaszország dominanciája kétségtelen volt nemzetközi téren is. A Grandi-Simon beszélgetésből is tisztán kivehető, hogy Angliának szüksége volt Olaszországra, mégpedig a növekvő német veszély miatt.¹¹⁵ Adolf Hitler hatalomra kerülése, a genfi leszerelési konferencia és a mandzsúriai kérdés mellett a hirtenbergi eset másodrangúnak számított a nemzetközi politikában. Mégis úgy gondolom, hogy ez a fegyverszállítási botrány fontos szerepet játszott az olasz-osztrák-magyar kapcsolatok fejlődésében. Dollfuss több alkalommal is megtörhetett volna, hiszen mind a belpolitikában és mind a külpolitikában rettentően szorult helyzetben volt, sőt, ezt az „ellenfelek” meg is érezték és elterjesztették az osztrák kancellár indiszkrécióját. Ezért gondolom azt, hogy a hirtenbergi fegyverszállítási incidens fontos momentuma az olasz-osztrák-magyar kapcsolatnak, hiszen ez volt az első olyan nemzetközi esemény, ahol Ausztria bebizonyíthatta megbízhatóságát. Ráadásul az is kiderült, hogy Anglia és Franciaország annyira tartottak a „German Octopustól”, hogy inkább szemet hunytak a tiltott fegyverszállítások felett csak azért, hogy Olaszország támogatását megtarthassák. „Sok hűhót csaptak semmiért. Egy sereg hadizsákmányból eredő ócska fegyver, amelyet jó karban helyezés végett az előállító gyárba küldtek, valóban nem érdemli meg a riadót, hogy megszegték a békeszerződést és merényletet követnek el a béke ellen, mert éppen az a sajtó

¹¹² MOL K63 172.cs.20/27t. 5. res.39. szjlt. Mussolini az olasz-osztrák viszonyról. 1933. január 3.

¹¹³ MOL K64 57.cs.41.t.42.res.22. szjlt. Khuen jelentése. 1933. január 22.

¹¹⁴ MOL K64 57.cs.41.t.66.res. Gömbös Gyula kérte a fegyverek Magyarországra szállítását. 1933. január 27.

¹¹⁵ Arday Lajos: Az Egyesült Királyság és Magyarország. Bp., 2005. 78.

adott ennek legnagyobb visszhangot, amely békeszeretőnek nevezi magát.”¹¹⁶ - így összegezte röviden az olasz kormány a hirtenbergi fegyverszállítási botrány visszhangját.

¹¹⁶ A hirtenbergi ügy végleg elintéződött és nem kerül a Népszövetséghez. Pesti Hírlap, 1933. február 23. 6.

5. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Levéltári források

- Magyar Országos Levéltár (MOL). Külügyminisztériumi Levéltár.
 - o K 64 Politikai osztály reservált iratai.
 - 1933-57.csomó-41. tétel: Különböző tárgyú, részben töredékes iratok:
A hirtenbergi fegyverszállítás ügye.
 - o K 63 Politikai osztály iratai
 - 1933- 172. csomó-20/27. tétel: Ausztria és Olaszország viszonya
 - 1933- 5. csomó-2/11. tétel: Anglia és Ausztria viszonya
- Magyar Távirati Iroda (MTI). „könyomatos hírek”
 - o Online: <http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a090829.htm?v=pdf&a=start> Letöltve: 2012. 12.31.
 - Napi hírek/Napi tudósítások, 1920–1944 MOL, K 428. a) sorozat
 - Lapszemle, 1927–1935 MOL, K 428. f) sorozat
 - Házi tájékoztató, 1927-1944/MOL, K 428. t) sorozat

Magyar folyóiratok (1933. január-március között)

• 8 órai újság	• Az Est
• Az Újság	• Budapesti Hírlap
• Friss Újság	• Függetlenség
• Kis Újság	• Magyarország
• Magyarság	• Nemzeti Újság
• Nemzet Szava	• Népszava
• Pesti Hírlap	• Pesti Napló
• Pester Lloyd	• Prágai Magyar Hírlap
• Reggel (Pozsony)	• Új Nemzedék

Külföldi folyóirat

- Arbeiter Zeitung
 - o Online: ANNO: Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften.
<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=aze&datum=1933&zoom=33>
Letöltve:2012.december 31.

Forrásgyűjtemény

- Bethlen István gróf beszédei és írásai. II. kötet. Bp., Genius, 1933. Online: http://mtdaportal.extra.hu/books/bethlen_istvan_grof_beszedei_es_irasai_2.pdf Letöltve:2012.december 31.
- Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945*. Bp., Gondolat, 1983.
- *I documenti diplomatici italiani*. Settima Serie (1922-1935) Volume 13. (1 gennaio 1933 - 15 luglio 1933). Rome, Libreria dello Stato, 1989.
- Karsai Elek (szerk.): *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945*. IV. Bp., Kossuth, 1967.
- Réti György: *A Palazzo Chigi és Magyarország*. Bp., Fischerman, 2003.

Memoár

- Antal István: *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása*. Bp., Palatinus, 2004.

Parlamenti Jegyzőkönyv

- *Parliamentary Debates*. Hansard 1803–2005. Online: <http://hansard.millbanksystems.com/> Letöltve:2012.december 31.

Szakirodalom

- Arday Tamás: *Az Egyesült Királyság és Magyarország*. Bp., Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2005.
- Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Bp., Akadémia, 1968.
- Kerekes Lajos: *Az első Osztrák Köztársaság alkonya*. Bp., Akadémia, 1973.
- Kis Aladár: *Olaszország története (1748-1970)*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó. 1980.
- Németh István, Fiziker Róbert (szerk.): *Ausztria a 20. században*. Bp., L. Harmattan, 2011.
- Romsics Ignác: *Trianon és a magyar politikai gondolkodás*. Bp., Osiris, 1998.
- Réti György: *Budapest-Róma Berlin árnyékában*. Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 1998.
- Romsics Ignác: *Bethlen István*. Bp., Osiris, 1999.
- Vitéz Ferenc: *A szabadságon innen és túl*. Debrecen, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, 2007.
- Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Bp., Osiris, 2001.

Tanulmányok

- Buzás Sándor: *Kormányzat és sajtó*. Első századok. 5. évf. 2006: 1. sz. 66-99. Online: http://epa.oszk.hu/01600/01639/00001/pdf/elsoszazad_2006_1_08buzassandor.pdf
Letöltve: 2012. december 31.
- Nándori Pál: *A hirtenbergi fegyverszállítás*. Hadtörténelmi Közlemények 15. évf. 1968: 4. sz. 636-655.
- Ormos Mária: *Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről (1927-1931)*. In: *Történelmi Szemle*, 1971/1-2. 133-157.
- Romsics Ignác: *A Horthy-rendszer jellegéről. Elitizmus, tekintélyelv, konzervativizmus*. Online: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_horthy_rendszer_jellegerol_elitizmus_tekintelyelv_konzervativizmus/ Letöltve: 2012. december 31.

6. MELLÉKLET

1. melléklet: Vihar az európai gyerekszobában. Magyarság, 1933.február 25. 7.

„John Bull Papa: Mi az a láрма, már megint összekaptak a gyerekek?

Marian Mama: Igen, És képzeld, ezek a haszontalan mostohák nem engedték magukat megverni.”

2.melléklet: Diplomáciai lépések Bécsben. Pesti Hírlap, 1933. február 22. 12.

